

ፍሰ-ማልን ፍሰ-ሐሳባትን

ታሕሳስ 01/2018

ረድኢ ክፍለ (ባሻይ)

ፍሰ-ማልን ፍሰ-ሐሳባትን ክብል ከለኹ (ናይ ገንዘብ ክፍሊትን ናይ ሐሳባት ክፍሊትን (investment of money and investment of ideas) ማለታይ ኢየ። ናታይ ኣበሃህላ ስለ ዝኹነ ከም መጽናዕታዊ ተቐባልነት ዘለዎ ስነ-ቃል ጌርኩም ኣይትውሰድዎ። ንኣበሃህላይ ክትርድኡኒ ግን እላቦ።

ኣብ ሂወት ይኸብርን ይሓስርን እምበር ብጥራዩ ዝርከብ ንብረት የለን። እቲ ዝለዓለ ዋጋ ዝኸፈሎ ግን ምግዳል ኢዩ። ምግዳል ፍሰ-ማልን ፍሰ-ሐሳባትን ክሳብ መስዋእቲ ዝሓትት ክፍሊት ኢዩ። እታ እትኸፈል ክብርቲ ዋጋ ክብርቲ እትኹነሉ ምክንያት ብብዙሕ ረቛሒታት እኳ ትትመን እንተኹነት ብሓጺር ንምርድኣ ዝኣክል ግን ካብ ዘሎ ንብረትካ ክሳብ እታ ሂወትካ እንሃልኩም ኢልካ ብዕግበት ምእንቲ ውጽዕ ህዝቢ እትዕደል ተወፋይነት ብምጅና ኢዩ። ተጋዳላይ ክቡር ሰብ ብዘይካ ሰላምን ክብረትን ህዝቢ ውልቀ ምሃያ ዘይጸበ ዘይክፈል ብጥራዩ እትዕደሎ ህያብ ሃገር ኢዩ። ተጋዳላይ በጃ ህዝቢ ዝሓልፍ እንተተጠለሙ፣ ሃገር ተጠለማ ማለት'ዩ። ታሪኽ ዘየናሕሲ መምህር እንሆ ነዚ ሓቂዚ የረድኣና ኣሎ።

እወ “ ናይ ውግእ ጽቡቕ ከምኡ ድማ ናይ ሰላም ሕማቕ የለን” ዝበሃል ኣዘራርባ ናይ ገለ ሓሰብቲ'ሎ። ብመትከል ዝንጸግ ኣበሃህላ ኣይኩነን። ብተግባር ክትርእዩ ከለኻ ግን ናይ ውግእ ባህርያት ኣብ ግምት ዘየእቲ፣ ሰላም ብጥራዩ ዘይትርከብ ምጅና ሸለል ኢሉ ዝሓልፍ ከምኡ ድማ ትርጉም ናይ ምግዳልን ጠንቅታቲን ሰለ ዘየጠቓልል፣ ትምህታዊ ኣብ ክውንነት ዘይተመርኩስ ዕግበት ዘይርከቦ ኣበሃህላ ኢዩ። ውግእ ቃሕ ኢሉካ እትኣትዎ ሃልሃልታ ኣይኩነን። ሰውራና ኣብ ጣሻ ተሓቢእናምበር ኣብ ቅርፍት ኩባሮ እንዳሃረምና ኣይጀመርናዮን።

ኣብ መባእታዊ ብርኪ ተመኩሮ ናይ ደምበ ተቃውሞና እንተድኣ ዘኪርና ኣንጻር ዲክታቶርያዊ ስርዓት ኢሳያስ በየናይ ኣገባብ ንቃለስ ኣብ ዝብል ኣረኣጊያ፣ ገሌና ብኹሉ ዓይነት ኣገባብ ገሌና ድማ በዘይካጸዊ ክንብል ዘጥፋእናዮ ግዜን ጉልበትን ንብረትን ሕድሕዳዊ ዘይምቅድዳውን ክንድዚ ክበሃል ኣይከኣልን። ንዝርስዑ ቀለል ይመስል፣ ንዝዝክሩ ግን ልቢ ዘቕሩስል መድረኽ ኢዩ ነይሩ።

ተመኩሮና ከም ዝምስክር ጸላኢና ዲክታቶራዊ ስርዓት ኢሳያስ ክሳብ ሕጂ ብኹሉ ዓይነት ኣገባብ ዝገደፈልና የብሉን። ንሕና ግን ናብ ዳኛ ዘይብሉ መጎተ ተጸሚድና ናብቲ ዝወርደና ዝነበረ ጸላእትና ዝጥቀምሉ ኣገባብ ንጥምት ኣይነበርናን። ምርጫ ናይ ኣገባብ ቃልሲ እቲ ባህሪ ናይቲ ግርጭት ገዲዱካ ትኣትዎ ሕሰም እምበር ካጽ ስለዝፍቶ ኣይኩነን። ካጽ ከመጸካ ኹሎ ወይ ጥዕጠቕሎ ወይ ክኣ ክሳብ ዝጥዕመካ ተንሰሕበሉ እምበር ኣየናይ ይሓይሽ ክትብል ኣብ ዝበኣስ ታኼላ ክሳብ ትኣቲ ኣብ ትርፌ ዘይብሉ ፍሰ-ሐሳባትን ፍሰ-ማልን ኩለል ክትብል ኣብ ክሳራን ዕርበተ ሕልናን ኣይትኣቲን ኢኻ።

አብዚ እዋንዚ ብዙሓት ምሁራት ዓበይቲ፣ ተጠባቂቲ ናይ ብዙይጎነጻዊ አገባብ ብማለት ዝምድሩን ዝጽሕፉን ዝነበሩ፣ ኣቲም ሰባት እዚ ስርዓት'ዚ ገለ ድፍኢት እንተዘይተገይሩሉ ብጥራዩ ዝኸይድ ኣኩነን ክብሉ ይረኣዩን ይስምዑን ኣለዉ። “ድሕሪ ማይ ናብ ብዓቲ” ዝብሉ መሰልቲ እዝን ወድ ኸምዝን ምስ ተረኽበ ኢዩ። ድሓን እንተተማሂርናሉ ንብድሕሪ ሕጂ ይጠቕመና።

ምስ'ዚ ኹሉ ከምቲ ኣብ ላዕሊ ዝበልኩዎ ምግዳል ዝለዓለ ዋጋ ዝኸፈሎ ስለዝኸነ ተጋዳላይ ንምምራር ተጸግሞ ክሳብ ዝወገኑ ዋጋ ንምክፋል ዝተፈጥረ ወፋይን ፍሉይን ፍጥረት ስለዝኸነ ነቲ ምግዳል ይቕጽሎ'ሎ። ሎሚ ነዚ ስርዓት'ዚ እንታይ ንግበሮ ከመይ ጌርና ካብ ስልጣን ንእለዮ ኢልና እንተንቀትት፣ እንታይ መልሲ ምረኽብና? ኣቲም ሰባት ካን ነዚ ዝኸውን ሓደ ሰብ ተሳኢኑ እንዳበልናስ ንስኻትኩም ክኣ ተራእይኩም እንጣጠዕ ንዘርእ ኣለና ትብሉ ዝብሉ ሰባት ኣእዛንና ክሳብ ንጸምም ዓቕልና መጽበቡልና ነይሮም።

ብዓል ወዲ ዓሊ ታንክታት ሓዞም ክምርሹ ኸለዉ ነቲ ዝወሰድዎ አገባብ ብዙይ ኣፈላላይ ብጅግንነት ንዝክርን ንቕበሎን፣ ኣብ ፖለቲካዊ ዕላልና ክኣ ንርስዎ። ናትና ነገር ምሉእ ዘይብሉ ኩይኑ ኣብ ኩለል ከም ዘብለዩና ከንመሃር ሎሚ ክፋት ዕድል ረኺብና'ለና። ንመሃር'ሞ ተማሂርና ክኣ ንጋደል። ንውልቀ ምሃዖ ዘይብሉ ተጋዳላይና ካብ ዝግባእ ዋጋ ንላዕሊ ኣይነኸፍሎ። እዚ ምእንቲ ከይከውን ፍሱ-ማልን ፍሱ-ሓሳባትን ኣብ ምንታይ ክውዕል ከም ዝግብኡ ኣርቂቕና ክንፈላስፈሉ ከም ዝግብኡና ንፍለጥ።

ፍሱ-ማልን ፍሱ-ሓሳባትን ተኣሳሲሮም ዝኸዱ ጥምሮ ሓሳባት ክኸኑ ከለዉ፣ እቲ ዝዓበዩ ወሳኒ ተራ ዝጸወት ግን ኣብ ምግዳል ይኹን ኣብ ንግዲ ፍሱ-ሓሳባት ኢዩ። ተጋዳላይ ረቂቕ ትኩር ንዕላማ ናይ ምግዳል ዘጽንዐ ንኣፈታትሒ ግርጭት ብመጽናዕታዊ ምርምር ዘለለዩ ምስ ዝኸውን ፍሱ-ማል ንፍሱ-ሓሳባት መሳለጥዎ ብምግባር ኣብ ንግዲ መኸስብ ኣብ ገድሊ ክኣ ዓወት ከም ዝርከብ ይገብር። እዚ ጥምሮ ሓሳባት'ዚ ኩሉ ህዝብን ኩሉ ተጋዳላይን ብማዕረ ንኸፈልጦ ቀለል ኣይከኑን። ገስገስቲ መራሕቲ ንኸፈልጥዎ ግን ናይ ግድን ወይ ኣድላይነት (necessity) ክኸውን ኣለዎ።

ምዓላ ናይ ፍሱ-ማልን ፍሱ-ሓሳባትን ማለት ኣተገባብርኡ ዘጽንዑ ተጋደልትን መራሕትን እንተዘየፍሪኻ ፍሪ ዮብልካን። ከምቲ ናይ ፖለቲካ ተንታኒ ሊዮኒል (Lionel) ዝበሎ “If you do not have a product to sell, you are the product” “እንድሕሪ ዝሸየጥ ፍሪ ዘይብልካ ንስኻ ኢኻ ዝሸየጥ ፍሪ ትኹውን። ብኻልእ ኣዘራርባ ዝሸየጥ ስለ ዘይብልካ ንስኻ ኢኻ ትሸየጥ ማለት'ዩ። ኣብ ተመኩሮና እዚ ስለ ዘገነፈ ኢዩ ሎሚ ሃገርና ነመሸጣ ኣብ ዕዳጋ ወራዳ ዘላ። ብብሉል ፍሱ-ሓሳባትን ፍሱ-ማልን ተቓሊስና እንተንኸውን ግን ሃገርና ወኒንና ፍሪ ሃገርና ክኣ ክንጥቀመሉ ምክኣልና ነርና።

መላኺ ስርዓት እሳያስ ካብ ህንጻቲ ጀሚሩ ንፍሱ-ሓሳባት ተጋደልትና እንዳደርበዩ ናይ ግዳማዎን ኣዘዘቲ ፍሱ-ሓሳባት እንዳተጠቕመ ንፍሱማል ህዝብና ከሳብ መስዋእቲ

እንዳመዘመዘ አብዚ ደረጃ'ዚ በጸጡ። ኤርትራውያን ነዚ ስርዓት'ዚ ከንደይ ገንዘብን ንብረትን ደምን ከፊሎሞ? ከንደይ ፍሰ-ማል ንጹህ ህዝብን ተጋደልትንከ አብደይ ምዓልኡ ውዲሉ ባኸኑ?

አበሃህላይ ንምንጻር ብቐረባ ንምርአዩ ሕጂኸ እንታይ ኢና ንገብር ዘለና ክብል ስለዝደለኹ ኢዩ። ፍሰ-ሓሳባትናን ፍሰ-ማልናን ተኣሳሲሩ ንረብሓ ኹላትና ይውዕል እንተልዩ ንርአዮ ማለተይ ኢዩ። ብርእይቶይ ፍሰ-ሓሳባትና ኣቐዲምና ፍሰ-ማልና ማለት ኩሉ ገንዘብናን ትሕዝቶናን ነቲ ናይ ሓባር እንደልዩ ኣወዳድባ ከምዘገልግል ንገብር ኣለናዩ የለናን ንማለት ዘምጽኦ ዘለኹ ሓሳባት ኢዩ። ብዙሕ መዲርናሉ መንገዲ ኣይሓዘን።

ካብ ድኽመትና ዝኣከል ኩሉ ከም ዝፈልጦ ኣወዳድባና ከም ቀደሙ ክሳብ ሕጂ ነንፋንጣኻ ኢዩ ዘሎ። ናይ ስምረት ፈተነታት ናይ ንጉሆ ተወሊዱ ናይ ምሽት ክመውት ንርእዮ ኣለና። ትሕተ-ባይታዊ ወይ ሚሰጢራዊ ፍሕት-ሕት ኣይተመንወን። ከዳዕ ኢያ ዘመንዩ ዝኣመንኩዎ ድሙስ ተምጽኦልይ ተመንዩ ዝብሃል ደርፊ ኣብ ቦትኡ ኣሎ። ውድባትና ጥራይ ዘይኩና ናይ ዘና ማዕከናትና ምስቲ ኹሉ ዝንኣድ ኣበርክቶኣን ኣብ ናይ ሓባር ውደባ ክበጽሓ ኸለዎ ኣብ ነናይ ገሃእ ርእሰን እምባዝንነት ተጸሚደን ንሓባራዊ ኣገባብ ኣቀላልሳ ኣቐልቦ ኣይሃብኡን። ከንዲ ዝቀራረባ ገሊኡን ሕሞራ ገሊኡን ክኣ መጠራ ኩይነን ፍሰማል ኤርትራውያን (ገንዘባዊ ሓገዝ) ከምእርራ ህርድግ ክብላ ይርከባ ኣለዎ።

ኣነ ብወገይ ንሓይሊ ጋዜጠኛታትን ናይ ዜና ማዕከናትን ደጋጊመ ካብ ዘድንቕን ዝምስክርን ነዊሕ ጌረ እንተበልኩ ካብ ሓቂ ኣይረሓቕኹን። ኣብ ቃልሲ ብፍላይ ኣብዚ ዘለናዮ ኩነታት ናይ ሓባር ኣሰራርሓን ማእከላዊ ቅርጻን ንውድባት ጥራይ ዝምልከት ኣይኩነን ብማለት ደጋጊመ ርእይቶይ ሂበ ኢዩ። ነዚ ለበዎዚ ኣመት ዝገብረሉ ኣሰራርሓ ግን ክሳብ ሕጂ ኣይርኣኹን።

ኣብ ምግዳል ዘይተማእከለ ኣወዳድባ ውድባትን ናይ ዜና ማዕከናትን እንተድኣ ነጊሱ ፍሰ-ሓሳባት ማለት ሃናጽን ኣወዎትን ርእይቶታት ቦታ እንዳስኣነ ብውልቀ-ውድባትን ውልቀ ናይ ዜና ማዕከናትን እንዳተዓብጠ ታሪኽ ከይተረፈ ኣብ ፋሕ ዝበለ ዝምባለታት ከም ዝኣቱ ስለዝኸውን ህዝቢ ሓቕታት ስለ ዝስወር ካብ ውደባ ከምዝሃድም ይኸውን። ናይ ፖለቲካ ሓድነት ብናይ ንይላ ሓድነት ይትካእ። ህግደፍን ተቐዋምትን ኣብ ቃልሲ'ምበር ኣብ ንይላ ኣይተፈላለናን።

ዝምባለ ዘይብሉ ሰብ የለን። ንናይ ሓባር ርብሓ ዝቃለስ ተቐላሳይ ግን ንዝምባሌ ብሓይሊ ንቕሓት ኣብዝተሓተ ደረጃ ከምዝጽቀጥ ገይሩ ንዘተ መንገዲ ይኸፍት። እቶም ዝሓየሉ ንቕሓት ለባማት መራሕቲ ንዝምባሌኦም ኣሸነፎም ንናይ ሓባር ህዝባዊ ርብሓ ናይ ዘተ መንገዲ ምስ ዝኸፍቱ ታሪኽ ብሕያዎት ኣዲንቲ ከምዝጥመቱ ትገብርዎ። ንውሉድ ወለዶ ክኣ ምማህራን ናይ ህልዎት ይኹኑ።

ኣብዚ እዋንዚ ናይ ዜና ማዕከናት ዝያዳ ካብ ቅደሚ ሕጂ ላዕልን ታሕትን ይብላ ኣለዎ። እንተኹነ ግን ውልቀ ምቕድዳመን ናብ መልክዕ ናይ ኩባንያታት ይሕዝ ኣሎ ጥራይ ዘይኩነሲ ሂወተን ብዝነበረ ደምን ብዝነበረ መትንታትን ከም ዝካየድ ይኸውን ኣሎ። ኣነ ብወገይ ሓድሽ ደምን ሓድሽ መትንታትን ክርኢ ዝከኣለኒ ብምግባር ሓደ ካብቶም ብህርፋን ክጸበ ዝጻናሕኩ እኳ እንተኹንኩ ገና ኣይሰለጠን። ፍሰ-ሓሳባት ዕድል እንዳስኣነ ፍሰ-ማል ክኣ ኣብ ፋሕ ዝበለ ካሳታት እንዳተኸዝነ ክኸይድ ጥራይ ኢዩ ዝዕዘብ ዘለኹ። ሞኖፖል ናይ ዜና ምስ ሞኖፖል ናይ ስልጣን ዓቢ ዝምድና ስለዘለዎ ኣብ መስርሕ ሃገራዊ ዕረቂ ዓቢ እንቅፋት ምኻኑ ካብ ሕጂ

ነለልዮ። ወይ ዝበሉኻ ግበረሎም ወይ ዓዶም ልቕቕሎም ዝብሉ ጋዜጠኛታትን ናይ ዜና ማዕከናትን እንድሕሪ ኣብ ደምበ ተቓውሞና ጊኖም፣ ደሞክራሲያዊ መልእኽቲ ናብ ህዝቢ ከባጻሕ ዕድል ኣይክረከቡን ኢዮ። ኢዶም ከህቡ ዘይደልዩ ደረሰቲ ሸውሃቶም ከዕጾ ይኸእል ኢዮ።

ከይደንጎና ናይ ሓባር ዘማእክለና ውደባ ብኹሉ ሸነኻት ብዝያዳ ክኣ ዓርሞሽኻውያን ናይ ዜና ማዕከናት ነዚ ሕጽረትዚ ክፈትሕኦ እንተዘይከኣለን፣ ናብ ሲማታት እንዳተቐየራ ስለዝኸዳ ከከም ትሕዝቶኻን ኣረኣእያኻን ነናብ ዝዓጀበካ ምኻድ ክቕጽል ኢዮ። ፍሱ-ማል ፍሱ-ሓሳባት እንድሕሪ ስኢኑ፣ ውዒሉ ሓዲሩ ቀጻልነት የብሉን። ክምዕብል ዝኸእል ኣሰራርሓ ስለ ዘይከፍን ንዓወትና የርሕቕ እምበር ቀረባ ከምዝኸውን ኣይገብርን ኢዮ። መጻኢት ኤርትራ ክኣ ዋላ ቅዋም እንተሃለዎ ካብ ኣፍሪቃዊ ዕግርግር ክትድሕን ኣይክትከእልን ኢያ። ኣዕጋቢ ሃገራዊ ስልጣን ኣብ ምህናጽ ክትጽገም ስለ እትኸእል ካብ ሕጂ ክንዳሎ ኣለና።

ካብዚ ከቢብና ዘሎ ሓደጋታት ካብ ልቢ ብንጽህና ብንቕሓት ነጻ ክንወጽእ ክንጋደል ቅሩባት እንተኹንና ኩለንተናዊ ኣወዳድባና ከምዝቐየር ከንገብር ኣለና። በበይንኻ ፍሕትሕት ዘዋጽእ ኣይከፍን። ድሮ እቲ ናይ ዘይግሁድ በበይንኻ ፍሕት-ሕት እንዳተኸሸሐ ይኸይድ ስለ ዘሎ ክበራበር ዝጸንሐ ህዝቢ እንዳ ኣንጻርጸረ ክኸይድ ጀሚሩ ኣሎ።

ነዚ ዘሎ ነጻብራቓት ህዝብና መልሲ ክንህበሉ ንእወድ ምኻንና ንፍለጥ። ግሉጽነት ክዕንብብ ኣለዎ፣ ካብ ነቐፌታን ነብሰ ቐፌታን ክንሃድም የብልናን። ንታሪኽናን ንህልዊ ኣቀላልሳናን ከምዝነበረታን ከም ዘላታን እምበር ከምዝደለና ከነንብባ የብልናን። ንብሑት ዝምባሌና ነሸንፎ፣ ንዘተ መንገዱ ንኸፈት፣ ናይ ሓባር መለኸት ናይ ገድሊ ይነፋሕ፣ ናይ በበይንኻ እምብልታ ናይ ማዕዶ-ማዕዶ የላኻ ከምዝተርፍ ንግበር።

ብዝኣረገ መሃንድስነት ዝተሃንደሰ ናይ ኤርትራ ናይ በርሊን መንደቕ ከነፍርሶ ናይ ሕልና ቅሩባት ንኹን። ህዝቢ ክበራበር ክጅምር ከሎ ገና ነዚ መድረኽ ዝጥቀምሉን ዝምዝምዝዎን መራሕቲ ኣየጥረናን። ግን ኣይንኸእልን ኢና ማለት ኣይከፍን። ናይ ፕረዚደንት ኦባማ ጭርሖ ክጥቀም ንኸእል ኢና “YES WE CAN” ብዓል ምሉእ ተስፋ ክኣ ኢዮ።

ረድኢ ክፍለ (ባሻይ)